



Funded by  
the European Union

УДК 373.3:[502/504:159.922]

**Казьмірчук Наталя Степанівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри початкової освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, 21001, м. Вінниця, вул. Острозького, 32, тел.: (0432) 61-66-20, e-mail: natalikazmirchuk@i.ua, <https://orcid.org/0000-0003-4052-5883>

**Стахова Інна Анатоліївна**, доктор філософії (Phd), доцент кафедри початкової освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, 21001, м. Вінниця, вул. Острозького, 32, тел.: (0432) 61-66-20, e-mail: kachayloinna@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8942-6248>

## **ПЕДАГОГІКА ЕМПАУЕРМЕНТУ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ**

**Анотація.** У статті розкрито питання екологічної катастрофи та аргументовано потребу у формуванні екологічної культури підростаючого покоління. Уточнено поняття “екологічна культура”, охарактеризовано її структурні компоненти. Презентовано хід та результати дослідження рівня екологічної культури молодших школярів у сучасній початковій школі. За результатами дослідження можемо констатувати, про переважно середній та низький рівень сформованості екологічної культури учнів, що спонукало до оновлення методичного інструментарію в практиці початкової школи. Автор переконує у дієвості такої інноваційної технології як емпайермент. Проаналізовано наявну науково-методичну літературу з проблеми впровадження педагогіки емпайерменту. Розкрито теоретичні аспекти і методичні особливості впровадження педагогіки емпайерменту у практику початкової школи з метою підвищення екологічної культури учнів початкової школи, адже уроки емпайерменту необхідно будувати на основі діяльнісного, особистісно зорієнтованого та компетентнісного підходів організації навчально-виховного процесу. Автори переконують в тому, що проблему з мотивацією учнів до навчання, як наслідок дистанційного та змішаного навчання, можна подолати шляхом використання інноваційних методів, які для учнів є цікавими та сучасними, це створення фотогалереї, коротких відео-презентацій про добрі справи у природі. Розкрито ефективність створення екологічних коміксів, екологічний вікторин, екологічних ігор, виготовленні виробів у з природних матеріалів. У статті розкрито особливості формування екологічної культури учнів початкової школи в умовах змішаного навчання. Розкрито методичні основи використання цифрових технологій та медіапродуктів на сучасному уроці. Презентовано декілька ключових категорій медіапродуктів, які може використовувати вчитель початкових класів у своїй



Funded by  
the European Union

практиці, які сприятимуть формуванню екологічної культури у підростаючого покоління.

**Ключові слова:** екологічна культура, педагогіка емпайерменту, мотивація, молодші школярі.

**Kazmirchuk Natalya Stepanivna.** Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Primary Education, Mykhailo Kotsyubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University, 21001, m. Vinnytsia, st. Ostrozhkogo, 32, phone: (0432) 61-66-20, e-mail: natalikazmirchuk@i.ua, <https://orcid.org/0000-0003-4052-5883>

**Stakhova Inna Anatoliivna.** Doctor of Philosophy (Phd), Associate Professor of the Department of Primary Education of Mykhailo Kotsyubynskyi State Pedagogical University of Vinnytsia, 21001, m. Vinnytsia, st. Ostrozhkoho, 32, phone: (0432) 61-66-20, e-mail: kachayloinna@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8942-6248>

## **PEDAGOGY OF EMPOWERMENT IN THE FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE OF PRIMARY SCHOOL PUPILS**

**Abstract.** The article deals with the issue of ecological catastrophe and argues the need to form an ecological culture of the younger generation. The concept of «ecological culture» is clarified, its structural components are characterised. The course and results of the study of the level of ecological culture of primary school pupils in a modern primary school are presented. According to the results of the study, we can conclude that the level of ecological culture of pupils is mostly medium and low, which prompted the updating of methodological tools in primary school practice. The authors are convinced of the effectiveness of such an innovative technology as empowerment. The available scientific and methodological literature on the problem of introducing empowerment pedagogy is analysed. The theoretical aspects and methodological features of introducing empowerment pedagogy into primary school practice are revealed in order to improve the environmental culture of primary school students, since empowerment lessons should be based on the activity-based, personality-oriented and competence-based approaches to organising the educational process. The authors argue that the problem with motivating students to learn, as a result of distance and blended learning, can be overcome by using innovative methods that are interesting and modern for students, such as creating a photo gallery, short video presentations about good deeds in nature. The effectiveness of creating environmental comics, environmental quizzes, environmental games, and crafts made from natural materials is revealed. The article reveals the peculiarities of forming the ecological culture of primary school students in the conditions of mixed learning. The methodological bases of using digital technologies and media products in the modern lesson are revealed. The article presents several key categories of



media products that can be used by primary school teachers in their practice, which will contribute to the formation of environmental culture in the younger generation.

**Keywords:** environmental culture, empowerment pedagogy, motivation, primary school students.

**Постановка проблеми.** Сучасна людина відповідальна не лише за світ, у якому вона живе, а й за світ, в якому житимуть її майбутні покоління. Проблема охорони природного довкілля в ХХІ столітті стала глобальною. Людина на сьогодні є володарем найпотужніших джерел енергії, атому, токсичності, а це може спричинити до того, що за лічені хвилини знищить все живе на планеті Земля. Проте не лише ядерна та радіаційна загроза може призвести до знищення природи, а й не менш страшна – екологічна катастрофа. В її основі стрімкий науково-технічний прогрес, стихійна діяльність людей, що супроводжується забрудненням середовища проживання, порушенням теплового балансу Землі та розвитком парникового ефекту. У найближчій перспективі назріває виснаження життєво важливих для людської цивілізації сировинних джерел планети.

В умовах військового стану, в якому уже майже три роки живе Україна, екологічна ситуація знаходиться на критичному рівні катастрофи, адже знищена Каховська ГЕС, зруйновані хімічні та металургійні заводи, шахти, вигорілі ліси, щоденні бомбардування та обстріли міст і населених пунктів країни призвели до викиду великої кількості токсичних хімічних речовин у навколишнє середовище, що вкрай негативно вплинуло на стан повітря, води та ґрунту у нашій державі.

Науковці стверджують, що подолати такі катастрофічні для екології наслідки війни зможуть лише люди з високим рівнем екологічної культури. Отже, тепер життя в Україні, а також здоров'я кожного українця залежить безпосередньо від рівня і темпів виховання екологічної культури підростаючого покоління та підвищення культури суспільства загалом.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблема формування екологічної культури не є новою. Вона досліджувалася відомими науковцями як в історично-педагогічній спадщині (Я. Коменський, Й. Песталоцці, В. Сухомлинський, Ф. Фрйобель, К. Ушинський та інші), так і в сучасних дослідженнях (Н. Баюрко, Н. Гавриш, О. Грошовенко, І. Карук, Н. Лисенко, Н. Казьмірчук, З. Плохій, Л. Присяжнюк, І. Стахова, Г. Тарасенко та інші).

У психолого-педагогічній літературі і досі нема єдиного визначення поняття «екологічна культура». Л. Колток тлумачить її як особливий вид культури, у якій гармонійно поєднується загальнолюдське «єго» та «єго» природи [8, с. 43]. Л. Курняк у своїх дослідженнях виокремлює екологічну культуру як невід'ємну частину духовного життя людини, підпорядковану законам природобуття [9, с.50]. Л. Білик розкриває дане поняття, як утвердження в свідомості та поведінці особи природо-доцільних принципів [3].



«Екологічна культура – це комплекс морально-етичних знань, умінь, навичок, ціннісних установок, які дозволяють вирішувати соціальні та економічні завдання без шкоди для навколишнього середовища і здоров'я людей», – саме так розкриває суть питання у своїх працях І. Карук [6], водночас І. Стахова переконує, що екологічна освіта це своєрідна форма вияву людського мислення та діяльності, що забезпечує сталий розвиток планети Земля, уможлиблює безперервне існування сучасної цивілізації. На думку вчених, екологічна культура звернена одразу до двох світів: перший – світ природи, другий – внутрішній світ людини, що корелюється із її поведінкою, вчинками, діяльністю в ситуаціях, створених самим життям [7].

**Мета статті** полягає у розкритті інноваційних підходів до формування екологічної культури учнів, висвітленні ролі педагогіки емпайерменту у підвищенні рівня екологічної культури молодших школярів.

**Виклад основного матеріалу.** Сучасна екологічна криза поставила перед педагогічною теорією і практикою завдання: підготувати екологічно культурну особистість, яка розуміє значення життя як найвищої цінності, здатна визначати своє місце у світі, брати активну участь в охороні навколишнього середовища, раціонально використовувати природні багатства, приймати свідомі рішення у сферах життя і нести за них відповідальність.

Шлях до високої екологічної культури лежить через ефективну екологічну освіту і виховання. Екологічна освіта – це безперервний процес засвоєння учнями знань, цінностей і понять, спрямованих на осмислення та оцінку взаємозв'язків між людьми, їх культурою та навколишнім середовищем, що забезпечує поступальний розвиток навичок прийняття екологічно доцільних рішень, а також засвоєння відповідних правил поведінки в навколишньому середовищі. Екологічне виховання – це систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток екологічної свідомості людини і полягає в усвідомленні себе, як частини живої природи, а також у формуванні екологічного мислення людини [2].

Отже, на основі екологічного мислення та розвиненої екологічної свідомості формується екологічна культура, яка передбачає глибокі знання про навколишнє середовище, екологічний стиль мислення і відповідальне ставлення до природи та власного здоров'я, вміння вирішувати екологічні проблеми, безпосередню участь у природоохоронній діяльності.

Проблема екологічної освіти українців розглядається і на законодавчому рівні, зокрема відповідно до Концепції екологічної освіти України основним завданням екологічної освіти має бути формування екологічної культури засобами формальної і неформальної освіти у всіх верств населення. Екологічна освіта має отримати статус стратегічної, масштабної, важливої пріоритетної галузі, з розширеним і оновленим змістом, формою та методами навчання в умовах інформаційного суспільства. На сучасному етапі реформування освіти слід утвердити нову позицію стосовно екологічної освіти як інструмента



соціалізації індивіда, його адаптації до життя в урбанізованому середовищі в умовах розвитку громадянського, інформаційного суспільства [3].

Проаналізувавши результати наукових досліджень можемо стверджувати, що дефінітивна сутність поняття «екологічна культура» включає у свою складову багато аспектів, кожний із яких має право на існування, якнайповніше розкриває мету і результат екологоосвітнього процесу, який полягає, передусім, у формуванні екологічно вихованої та компетентної особистості молодшого школяра. Слід зазначити, що така особистість спроможна до прийняття природодоцільних рішень, здатна розуміти і цінувати неповторність природи, здійснювати природоохоронну діяльність; транслювати свої знання, вміння та навички не лише на слові, а й у реальній практичній діяльності, у різноманітних, часто проблемних та нестандартних життєвих ситуаціях; відповідально ставитися до усіх явищ і процесів довкілцевого буття, свідомо замислюватися над своїми діями і вчинками стосовно природи, займати активну екоцентричну позицію, прагнути до гармонійного взаємобуття з природним довкіллям та світом.

Початкова школа відкриває неабиякі можливості для формування основ екологічної культури учнів, адже саме тут закладаються підвалини інтелекту, структура мислення, а природна допитливість дітей та щирий інтерес до оточення створюють надзвичайно сприятливу атмосферу для закладення основи екологічної культури молодших школярів.

Саме молодший шкільний вік вважається сенситивним періодом для екологічного виховання дітей, ідентифікації себе, як невід'ємної частини природи, усвідомлення власної, значущої ролі у збереженні її цілісності. Тому роль початкової школи у формуванні екологічної культури дитини є унікальною.

Методисти та вчителі-практики стверджують, що зміст екологічного виховання нині включає в себе три взаємопов'язані компоненти: когнітивний, ціннісний, діяльнісний. Кожен із них повинен реалізуватися в початковій школі в певній послідовності. Цей процес має бути системним та комплексним. Спочатку має відбутися безпосередній емоційний контакт дитини з природою, який дозволить сформуватися мотивації та інтересу до вивчення теоретичних аспектів означених тем, після ознайомлення із теорією має відбутися діялісне її відтворення в практичній діяльності, життєвих ситуаціях [13].

Для нас було важливим вивчити реальний стан екологічної культури учнів початкової школи. З цією метою було проведено експериментальне дослідження в якому взяли участь учні 4 класів одного з вінницьких ліцеїв.

В основу дослідження було покладено визнані науковцями складові компоненти екологічної культури учнів, які і були критеріями дослідження. Когнітивна складова екологічної культури формується шляхом засвоєння системи теоретичних предметних знань та практичних умінь, зосереджених в природничій освітній галузі. Призначення ціннісного елемента – мотивація



учнів до мисленневої і природоохоронної діяльності, спостережливості, допитливості, прояву творчих здібностей; культивування емоційно-ціннісного ставлення до природного довкілля і самого себе. Діяльнісна складова передбачає опанування учнем різними способами пізнання, набуття досвіду природоохоронних дій та уміння застосовувати засвоєні знання і способи діяльності в подібних й нових ситуаціях, що трапляються у житті.

На основі критеріїв і показників було виділено високий, середній і низький рівні сформованості екологічної культури дітей молодшого шкільного віку.

*Високий* рівень продемонстрували школярі, які володіють глибокими й системними знаннями про природу та взаємозв'язки у ній, демонструють наскрізні природоохоронні вміння, розуміють вітальну цінність природи, виявляють стійкий інтерес, ініціативність та творчість у практичній природоохоронній діяльності; вміють бачити стан навколишнього середовища і намагаються його покращити, активно відгукуються на прояви прекрасного у природі, отримують задоволення від взаємин з нею.

*Середній* рівень характерний тим учням, у кого знання з проблем екології носять несистематичний характер, ступінь усвідомленості теоретичних положень щодо охорони природи у них, здебільшого, зацікавлено-пізнавальний; учні розуміють цінність природи, але проявляють до неї нестійкий інтерес; беруть участь у природоохоронній діяльності, але не усвідомлюють значення такої діяльності для збереження довкілля; в учнів із таким рівнем екологічної культури можуть виникати тимчасові емоції та почуття переживання щодо деяких явищ і процесів у довкіллі.

*Низький* рівень – характеризується відсутністю інтересу до здійснення природоохоронної діяльності; учні виявляють поверхневі знання, демонструють споживацьке ставлення до природи, оцінюють її роль у житті людини з позицій прагматичного утилітаризму, частково дотримуються правил культурної поведінки в природному довкіллі, демонструють оцінні реакції на прояви прекрасного у природі за шаблоном.

Учням 4 класів було запропоновано дати відповідь на опитувальник, написати невелике есе на тему «Я і природа навколо мене» та дві екологічні ситуації, що проєктують суб'єкту поведінку дітей у життєвих ситуаціях. Кожне завдання було проаналізовано за рівнями, описаними вище.

Спираючись на вище зазначені критерії, узагальнивши дані усіх критеріїв, отриманих під час експерименту, нами були виявлені такі відсоткові значення рівнів сформованості екологічної культури учнів: високий – 13,1% школярів; середній – 56,5%; низький – 30,4% школярів.

За результатами експерименту можемо стверджувати, що когнітивний, тобто знанневий, критерій ще має достатній рівень, а от діяльнісний критерій має незадовільний результат. Це доводить, що учні четвертих класів уже мають достатній рівень знань, зокрема з природничої освітньої галузі, проте не використовують їх у житті. Наприклад, усі учні початкової школи знають, що



для того, щоб менше забруднювати нашу планету необхідно сортувати сміття, знають правила сортування, проте на практиці цього не виконують і, звісно, це не їхня провина, адже і до сьогодні в Україні не введено сортування сміття. Проте ми демонструємо на прикладах інших країн, в яких ця система працює десятки років, показуємо, що і в мережі «Макдональдз» також відбувається сортування сміття і ми можемо попрактикуватися у цьому.

Опираючись на результати проведеного нами дослідження, хочемо акцентувати увагу на тому, що у молодших школярів переважає утилітарне ставлення до природи, у відповідях переважають думки, що все в природі створено та існує для задоволення людських потреб, зокрема: «Я бережу природу, бо вона годує одягає і лікує людей», «Я люблю природу, бо вона дає усе необхідне для мого життя», «Якщо не берегти природу, то можна залишитися без їжі та води», «Я доглядаю за рослинами на своєму городі, тому що у них є вітаміни, які такі для мене корисні». Ці відповіді демонструють прагматичне ставлення до природи і викликають занепокоєння у правильності існуючої методики формування екологічної компетентності учнів.

Сучасні дослідження у сфері екологічної освіти дають підстави стверджувати, що досягнення позитивних результатів та високих показників сформованості рівнів екологічної культури молодших школярів досягається сучасною методикою в основі якої – педагогіка емпатуерменту.

Теоретичні концепції поняття «емпаурмент» представили Д. Джонсон, Е. Джонсон Холубек, Дж. Дьюї, Д. Колб, Д. Латишин, О. Радугін, Ю. Фокін. Шведський фахівець у сфері навчання К. Мелландер сформував цикл навчання, що став одним з напрямів гуманістичної педагогіки «емпаурмент». Науковці визначають «емпаурмент» як: мотивація, пробудження внутрішньої енергії особистості; технологію сили та натхнення діяти; мистецтво формувати власне життя шляхом розвитку стратегії індивідуальної самостійної діяльності; багатовимірний соціальний процес, що допомагає людині знайти змогу контролювати власне життя, актуалізувавши певні ресурси, «силу», «енергію». Проаналізувавши вітчизняний досвід впровадження педагогіки емпатуерменту в освіту, можемо констатувати, що вона знаходить своє відображення в проблематиці мотивації особистості, її потреб у творчій реалізації та в самовдосконаленні і, як правило, спрямована на підготовку майбутніх вчителів початкових класів. Так Н. Теличко розглядає принципи цього сегменту педагогічної теорії з проблемою формування педагогічної майстерності у майбутніх учителів початкової освіти. Н. Кривоконь зв'язує принципи емпатуерменту з процесом наснажування, тобто надихання, спонукання до самопізнання та самовдосконалення майбутніх учителів початкових класів. Г. Чайковська також актуалізує проблему підготовки майбутніх учителів початкової освіти в парадигмі сталого розвитку.

В останні роки з'явилися наукові дослідження використання даної педагогіки з позиції розширення прав та можливостей учнів. Як зазначають



вчені, емпauerментом є процесом, за допомогою якого учні отримують права, необхідні для задоволення своїх індивідуальних потреб (у навчанні, соціальних відносинах) у співпраці з іншими учасниками освітнього процесу (однокласниками, батьками, адміністрацією) для досягнення колективних цілей [12; 13].

Нам імпонують погляди науковця I. Salite [14], який доводить, що в основі педагогіки емпauerменту є діяльнісний, особистісно орієнтований та компетентнісний підходи, тобто у процесі навчання першим етапом стають дії (досліди, експерименти, проєкти), які викликають занепокоєння екологічною проблемою і мотивують дітей до пошуку рішень її розв'язання [2, с.78].

Вважаємо, що сутність і зміст педагогіки емпauerменту полягає у підборі вчителем такого навчального матеріалу, який мотивував би учня до конкретної екологічно спрямованої діяльності, спонукав би дитину до активної співпраці з природою, безкорисного догляду та бережливого ставлення до її об'єктів та сприяв би проявам емпатії. Вчителю початкових класів необхідно підбирати інноваційні та цікаві для учнів види завдань та вправ, результати яких посправжньому зацікавлять учнів і які неможливо виконувати механічно.

Отже, важливою ознакою нового формату навчання є наявність у школярів природної зацікавленості темою, проблемою та бажання її вирішувати. Педагогіка емпauerменту допомагає зробити процес навчання мотивованим, творчим і зорієнтованим на учня.

Пропонуємо декілька екологічних технологій, які спрямовані на підвищення екологічної культури учнів початкової школи. Цікавими у межах нашого дослідження є наукові дослідження О. Грошовенко, яка у своїх наукових працях розкриває користь екологічних коміксів. Ця технологія допомагає вчителю зацікавити учнів екологічними темами, задіяти у навчанні образи з різноманітних джерел та дає змогу учням піднятися над власними упередженими уявленнями, тим самим стимулюючи їх до дії та самостійного мислення [5, с. 80].

Суть екологічного коміксу в тому, що він дозволяє за досить короткий проміжок часу виконати певне завдання, спроектувати варіанти вирішення проблеми, а головне – забезпечує ефект присутності дитини та її активність. Молодші школярі надають перевагу тим коміксам, які потребують внесення фантастичної ноти, що й надає їм особливого звучання та змісту. Унікальність коміксу як навчального методу зумовлена його гнучкою формою, яка відкриває широкий простір для творчості, обмеженою але дуже експресивною лексикою, цікавим візуальним рядом і чіткими графічними нормами. Екологічний комікс дозволяє дитині проявити творчість, запропонувати маленьку хитрість, або корисну пораду, яка допомагає вирішувати екологічні проблеми. Використання екологічних коміксів забезпечує тісний зв'язок шкільного навчання із життям, дає можливість краще зрозуміти явища природи, їх взаємозв'язки, залучає дітей до активної участі в охороні природи [5, с. 81].



Не менш актуальною стане така творча діяльність учнів, як «ленд-арт». «Ленд-арт» – це один із видів дитячої творчості, що полягає у створенні мистецьких панно або замальовок в природному середовищі із природних матеріалів (на еколого-природничі теми). Важливим у такому виді творчості учнів виступає сам її процес, єднання з природою (екологічним ландшафтом, в якому зараз перебувають діти), використання лише тих матеріалів, які знайдені безпосередньо тут і зараз у цій місцевості (наприклад, в осінньому парку каштани, листочки, опалі гілочки, камінчики, жолуді тощо). Для цього процесу вистачить того, що знаходиться під ногами.

Психолого-педагогічні дослідження доводять виняткову роль технології «Ленд-арт» у розвитку в дітей еколого-природничої спостережливості, творчої уяви та фантазії, креативного мислення; вихованні естетичного смаку, формуванні просторових уявлень, розвитку вміння створювати композиції, вихованні турботливого ставлення до навколишньої природи. Для створення «Ленд-арту» не потрібно зривати листочки, ламати гілки (порушувати так звану цілісність природи). Дослідники педагогіки стверджують, що в процесі створення картин або скульптур в стилі «Ленд-арт» діти вчаться помічати красу у звичайних речах, об'єктах, які бачили до цього у зовсім іншому вимірі (наприклад, листочки покриті інієм, бурульки, осяяні сонцем, грайливі форми камінчиків тощо); граючись досліджують світ. Зазвичай, такі композиції створюються молодшими школярами безпосередньо на лоні природи й розглядаються, як кінцевий продукт екскурсії, художній витвір.

Мотиваційний компонент екологічної культури варто розвивати використовуючи на практиці метод художньої репрезентації природних об'єктів, метод суб'єктифікації, метод екологічної емпатії, інвайроментальний підходи. Облаштування в класній кімнаті НУШ осередку природознавства, водночас, передбачає активізацію творчих проявів у молодших школярів на природничо-екологічну тематику.

Іншим прикладом активізації пошуково-дослідницької діяльності учнів може стати вправа-гра «Переслідувачі» (спрямована на розвиток у дітей еколого-природничої спостережливості). В її ході об'єднуємо молодших школярів у малі групи й презентуємо правила гри: помітити у навколишньому середовищі якомога більше окремих змін та деталей після того, як один із учасників гри на деякий час піде у певному напрямку попереду й залишить за собою сліди. Переслідувачі (інші учасники гри) в цей час стоять на місці деякий час й лише згодом вирушають на пошуки слідів. Якщо переслідувачі спромоглися відшукати три сліди, залишені ведучим, то отримують своєрідну перемогу в цьому змаганні [12].

Діяльнісний компонент екологічної культури, який, на жаль, на найнижчому рівні, можна реалізувати завдяки технологіям, в основу яких покладено практичні та поведінкові компоненти. До таких, зокрема, можна віднести проєктну технологію, експресивно-творчі технології (екологічний



челендж добрих справ, екологічні квести, екологічні акції), трудові справи, різноманітну виховну діяльність, що носить природоохоронний характер.

Психологічною основою гуманних вчинків щодо живої природи є співчуття, що спонукає допомогти, захистити. Ефективним методом формування співчуття є вправа-перевтілення. Суть вправи полягає в тому, щоб дитина, взявши на себе уявну роль певного об'єкта живої природи, усвідомила його основні потреби, відчуття, почуття.

Перспективним методом формування любові до природи є організація змагань «знаюк». Варто організувати конкурси, вікторини на теми: хто краще знає рослину, хто більше знає про життя тварин; написання кращого твору, розповіді з теми «Люба моя природа».

Учням початкових класів важливо уявити незнайомі предмети або явища природи. Одним із методів забезпечення наочно-чуттєвої основи засвоєння знань є спостереження. Організувати діяльність дітей треба так, щоб через самостійні відкриття, розв'язання проблемних завдань, різноманітні дії з природними об'єктами вони могли оволодівати новими знаннями, вміннями та навичками.

Екологічні ігри та завдання дають дитині змогу відчувати себе частинкою природи, побачити наявні проблеми, викликають бажання допомогти природі, захистити її від небезпеки. Сюжетні ігри з екологічним змістом допомагають дітям ознайомитися з діяльністю людей, які досліджують стан природи та охороняють її. Ефективним методом розвитку здатності ототожнювати себе з об'єктами живої природи є ігри-драматизації. Виконуючи ролі різних істот, учні отримують більш повне уявлення про їхній спосіб життя, відчувають симпатію до створених ними образів, яка переноситься на реальних представників світу тварин.

Використовуючи фрагменти художніх творів, ми пропонуємо школярам розв'язати ту чи іншу екологічну задачу, знайомимо із правилами екологічно грамотної поведінки в природі не у формі моралізування, а надаючи їм право вибору варіантів поведінки, змогу вмотивувати свій вибір. На уроках читання вводимо п'ятихвилинки екологічного розчитування, на яких дітям пропонуємо казки природоохоронного спрямування.

У зв'язку з тим, що Україна тривалий час живе в умовах воєнного стану, переважна більшість школярів змушені навчатися за змішаною системою, яка поєднує очне та дистанційне навчання. Вчитель початкових класів має бути медіаграмотним і широко використовувати цифрові технології та залучати до них учнів. В мережі інтернет існує велика кількість медіапродуктів екологічного спрямування, щоправда вони, як правило, іноземною мовою. Тому ми виявили саме українські медіапродукти для формування екологічної культури дітей. Виокремимо декілька ключових категорій медіапродуктів, які може використовувати вчитель початкових класів у своїй практиці:



1. *Анімаційні фільми та мультфільми.* «Хто у лісі живе?» – мультсеріал, який навчає дітей поважати природу та пізнавати навколишній світ. «Маленький принц» – окремі серії мають екологічний підтекст, закликаючи берегти природу.

2. *Еко-книжки з інтерактивними елементами.* Друковані книжки та електронні додатки: книги про природу, такі як «Зелена планета» або серія про пригоди тварин, містять QR-коди для інтерактивних ігор і завдань. Аудіокниги: екологічні казки, наприклад, про відповідальне ставлення до лісів чи води.

3. *Веб-ресурси та мобільні додатки.* «Еко-друг» – український мобільний додаток для дітей, який навчає основ екології через ігрові завдання. Онлайн-уроки: платформи, як-от «На Урок», пропонують відеоуроки та інтерактивні завдання на тему захисту природи. Ігри: українські розробники створюють прості мобільні ігри, як-от: «Сортуй сміття правильно», що навчають дітей екологічній поведінці.

4. *Еко-пісні та відеокліпи.* Дитячі пісні про природу: такі як «Збережемо нашу планету» або «Лісова казка» допомагають через музику доносити екологічні ідеї. Ютуб-канали: є дитячі канали, які регулярно випускають кліпи та навчальні відео про екологію (наприклад, казки на тему переробки сміття).

5. *Телевізійні програми та проєкти.* «Країна Еко» – телевізійне шоу для дітей, де обговорюються способи збереження природи. Навчальні програми на телебаченні, які пропонують дитячі блоки з екологічними порадами.

6. *Соціальні медіапроєкти та флешмоби.* Кампанії в соцмережах (Instagram, TikTok) зі створенням коротких відео, наприклад, «Зроби планету чистішою». Відеоролики, які знімають школярі, показуючи власні ініціативи з екологічного виховання.

7. *Еко-театри та онлайн-постановки.* Лялькові вистави або відеOVERSII еко-казок, які доступні онлайн, наприклад, «Пригоди краплинки води». Віртуальні екскурсії в природні заповідники України.

**Висновки.** Сучасні школярі інші, не такі якими були десять, двадцять, п'ятдесят років тому, змінилися й умови в яких вони проживають. Глобалізація суспільних процесів, науково-технічний прогрес внесли свої корективи у світогляд учнів 21 століття. Не буде запереченням те, що сучасна школа повинна бути в авангарді таких суспільних змін й вчасно реагувати на запити учнів педагогічними інноваціями. Аналіз інноваційних підходів до екологічного виховання дітей молодшого шкільного віку дозволив встановити, що кожен із них пропонує актуальні ідеї, спрямовані на глибинне осмислення учнями екологічних процесів і явищ, звертає увагу на формування у школярів ціннісного ставлення до природного довкілля, що виражається в еколого-доцільній поведінці та вчинках.

### *Література:*

1. Баюрко Н., Казьмірчук Н. Екологічна освіта – рушійна сила сталого розвитку: європейський досвід. *Наукові перспективи, 2024. С. 783-790.*



2. Бережок В. Ю. Питання взаємозв'язку екологічного та естетичного виховання молоді в історії педагогіки. *Психолого-педагогічні науки*. 2015. № 1. С. 148-152.
3. Білик Л. І. Екологічне виховання: теорія та практика : навчальний посібник. Кн.1 / Л. І. Білик, Г. С. Тарасенко, І. А. Чемерис. Черкаси : Вертикаль, 2011. 308 с.
4. Вовк Н. В., Жукова М.А. Застосування педагогіки емпатурменту в проектній діяльності учнів на уроках трудового навчання. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Педагогіка*, 2016. 2. С. 38-45.
5. Грошовенко О. П., Кондратюк Т.Г. Педагогіка емпатурменту в технології екологічних коміксів. *Молодий вчений*. 2018. № 5.2. С. 76-82.
6. Казьмірчук Н., Карук І. Стахова І. Інноваційні технології формування екологічної культури: європейський тезаурус. *Наука і техніка сьогодні*. № 6 (24), 2024. С. 471-482.
7. Карук І., Стахова І. Аналіз європейського програмно-методичного забезпечення екологічного виховання дітей дошкільного віку. *Суспільство та національні інтереси*. 2024. 5. С. 241-250.
8. Колток Л. Б. Уроки серед природи в рамках Нової української школи: збірник наукових праць «Педагогічні науки». 2019. Вип. №88. С. 42-47.
9. Курняк Л. М. Екологічна культура: поняття та формування: збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». Хмельницький, 2015. № 10. С. 48-51.
10. Про концепцію екологічної освіти в Україні. №13/6-19 від 20.12.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-19290-01#Text>
11. Стахова Інна, Казьмірчук Наталія. Парадигма екологічної освіти: європейський вимір. *Modern Scientific Method*. No. 4, 2023. С. 67-73.
12. Теличко Н. В. Роль педагогічного емпатурменту у формуванні педагогічної майстерності вчителів початкової школи. *Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Педагогіка. Соціальна робота*, 2013. 28. С. 168-171.
13. Чайковська Г. Застосування педагогіки емпатурменту у підготовці майбутніх учителів початкової школи на засадах сталого розвитку. *Освітологічний дискурс*, 2023. 1 (40), С. 184-199.
14. Salite I., Drelinga E., Ilisko D., Olehnovica E., & Zarina S. Sustainability from the transdisciplinary perspective: An action research strategy for continuing education program development. *Journal of Teacher Education for Sustainability*. 2016. Vol. 18 (2). P. 135-152.

### References:

1. Bayurko, N., Kazmirchuk, N. (2024). Ekolohichna osvita – rushiyna syla staloho rozvytku: yevropeyskyy dosvid [Environmental education is a driving force for sustainable development: European experience]. *Naukovi perspektyvy*. 783-790 [in Ukrainian].
2. Berezhok, V. Yu. (2015). Pytannya vzayemozvyazku ekolohichnoho ta estetychnoho vykhovannya molodi v istoriyi pedahohiky [The issue of the relationship between ecological and aesthetic education of youth in the history of pedagogy]. *Psykhologo- pedahohichni nauky*. № 1. 148-152 [in Ukrainian].
3. Bilyk, L. I. (2011). Ekolohichne vykhovannya: teoriya ta praktyka [Ecological education: theory and practice]. *Navchalnyy posibnyk*. Kn.1 / L. I. Bilyk, H. S. Tarasenko, I. A. Chemerys. Cherkasy : Vertykal. 308 s [in Ukrainian].
4. Vovk, N. V., Zhukova, M.A. (2016). Zastosuvannya pedahohiky empaurmentu v proektnii diialnosti uchniv na urokakh trudovoho navchannia [Application of empathy pedagogy in students' project activities in labour training lessons]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho*



*natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Ser. Pedahohika, 2.* 38-45 [in Ukrainian].

5. Hroshovenko, O. P., Kondratyuk, T.H. (2018). Pedahohika empauermentu v tekhnolohiyi ekolohichnykh komiksiv [Pedagogy of empowerment in the technology of environmental comics]. *Molodyy vchenyy. № 5.2.* 76-82 [in Ukrainian].

6. Kazmirchuk, N., Karuk, I. Stakhova, I. (2024) Innovatsiyini tekhnolohiyi formuvannya ekolohichnoyi kultury: yevropeyskyy tezaurus [Innovative technologies for the formation of environmental culture: a European thesaurus. *Science and technology today*]. *Nauka i tekhnika sohodni. № 6 (24), 2024.* 471-482 [in Ukrainian].

7. Karuk, I., Stakhova, I. (2024). Analiz yevropeyskoho prohramno-metodychnoho zabezpechennya ekolohichnoho vykhovannya ditey doshkilnoho viku [Analysis of the European programme and methodological support for environmental education of preschool children]. *Suspilstvo ta natsionalni interesy. 5.* 241-250 [in Ukrainian].

8. Koltok, L. B. (2019). Uroky sered pryrody v ramkakh Novoyi ukrayinskoyi shkoly [Lessons among nature within the framework of the New Ukrainian School]. *Zbirnyk naukovykh prats «Pedahohichni nauky».*Vyp. №88. 42-47 [in Ukrainian].

9. Kurnyak, L. M. (2015). Ekolohichna kultura: ponyattya ta formuvannya [Ecological culture: concept and formation]. *Zbirnyk naukovykh prats Khmelnytskoho instytutu sotsialnykh tekhnolohiy Universytetu «Ukrayina».* Khmelnytskyy. № 10. 48-51 [in Ukrainian].

10. Pro kontseptsiyu ekolohichnoyi osvity v Ukrayini. №13/6-19 vid 20.12.2001 [On the concept of environmental education in Ukraine. No. 13/6-19 of 20.12.2001] Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-19290-01#Text> [in Ukrainian].

11. Stakhova, Inna, Kazmirchuk, Nataliya (2023). Paradyhma ekolohichnoyi osvity: yevropeyskyy vymir [The paradigm of environmental education: the European dimension]. *Modern Scientific Method. No. 4.* 67-73 [in Ukrainian].

12. Telychko, N. V. (2013). Rol pedahohichnoho empauermentu u formuvanni pedahohichnoi maisternosti vchyteliv pochatkovoi shkoly [The Role of Pedagogical Empowerment in the Formation of Primary School Teachers' Pedagogical Excellence]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu: Serii: Pedahohika. Sotsialna robota, 2013.* 28. 168-171 [in Ukrainian].

13. Chaykovska, H. (2023). Zastosuvannya pedahohiky empauermentu u pidhotovtsi maybutnikh uchyteliv pochatkovoyi shkoly na zasadakh staloho rozvytku [Application of empowerment pedagogy in the training of future primary school teachers on the basis of sustainable development]. *Osvitlohichnyy dyskurs, 1 (40),* 184-199 [in Ukrainian].

14. Salite, I., Drelinga E., Ilisko, D., Olehnovica, E., & Zarina, S. (2016). Sustainability from the transdisciplinary perspective: An action research strategy for continuing education program development. *Journal of Teacher Education for Sustainability. Vol. 18 (2).* 135-152. [in English].